संस्कृतम् (ऐच्छिकम्, कोड-सङ्ख्या - 022)
आदर्श-प्रश्नपत्रम्
कक्षा - द्वादशी (2026-27)

अवधिः – होरात्रयम् **अङ्कयोजना उत्तरसङ्केताश्च** **पूर्णाङ्काः – 80**

अवधातव्यम् -

(i) अस्याम् अङ्कयोजनायां प्रदत्तानि उत्तराणि निदर्शात्मकानि सन्ति। प्रदत्तानि उत्तराणि अतिरिच्यापि सन्दर्भानुसारम् अन्यानि उत्तराणि भवितुम् अर्हन्ति।

(ii) **यदि छात्रः अतिरिक्त-प्रश्नानाम् उत्तराणि लिखति तर्हि छात्रहिताय यत्र अधिकाः अङ्काः दातुं शक्यन्ते तादृशानां प्रश्नानां मूल्याङ्कनं करणीयम्।**

(iii) अनुच्छेदं श्लोकं वा आधृत्य ये प्रश्नाः ते अवबोधात्मकाः सन्ति। अतः विद्यार्थिनः अनुच्छेदे प्रदत्तशब्दानां स्थाने समभाव-पर्यायवाचि-शब्दानां प्रयोगं कर्तुं शक्नुवन्ति। तदर्थम् अङ्काः देयाः। यदि विद्यार्थिनः उत्तरदान-समये समुचितानां विभक्तीनां वचनानां प्रयोगं न कुर्वन्ति तर्हि अंशतः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः।

(iv) त्रुटिपूर्णवर्तन्यै व्याकरणात्मक-प्रयोगाय च अनुपाततः अङ्काः कर्तनीयाः न तु सम्पूर्णाङ्काः।

(v) आंशिक-दृष्ट्या समुचितेभ्यः उत्तरेभ्यः अपि अङ्काः देयाः।

(vi) 'ख' खण्डे (रचनात्मक-कार्ये) वाक्यरचना प्रमुखा न तु वाक्यसौन्दर्य-तत्त्वम्। अतः आंशिकवाक्यशुद्धये अपि अङ्काः देयाः।

(vii) **प्रश्ननिर्माणस्य प्रश्ने ½ अङ्कः वाक्यलेखनाय अस्ति, ½ अङ्कश्च प्रश्नवाचकचिह्नाय। परं सम्यक्-प्रश्ननिर्माणं यदा स्यात्तदा एव प्रश्नवाचकचिह्नस्य कृते अङ्काः प्रदेयाः।**

खण्डः - 'क'

अपठितावबोधनम् 10 अङ्काः

1.	अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा प्रदत्तान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत – (अ) एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) अन्वेषणम् (ii) कन्याकुमार्याः (iii) उन्नत्यवनत्योः	10 2×1=2
	(आ) पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) भारतस्य सञ्चारं कृत्वा विवेकानन्देन नैके अनुभवाः प्राप्ताः। (ii) बाह्यतरङ्गाः, राष्ट्रस्य दुःस्थितिरूपाः आन्तरिकचिन्तातरङ्गाः अपि तस्य चित्तम् अमथ्नन्।	2×2=4

	(iii) त्रयाणां समुद्राणां सङ्गमे दीर्घकालं तरणं कृत्वा सः एकस्यां शिलायाम् उपाविशत्। (इ) अस्य अनुच्छेदस्य कृते उपयुक्तं शीर्षकं संस्कृतेन लिखत – स्वामी विवेकानन्दः / कन्याकुमार्याः समुद्रतटः / विवेकानन्दस्य साधना अथवा अन्यत् किमपि समुचितं शीर्षकं छात्राः लेखितुं शक्नुवन्ति। (ई) निर्देशानुसारम् उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत- (क) (ii) विवेकानन्दाय (ख) (iv) महिमा (ग) (i) शिलायाम्	1 3×1=3

खण्डः - 'ख'

रचनात्मककार्यम् **10 अङ्काः**

2. अ	भवान् अनिकेतः। भवतः पिता नूतनं गृहं क्रीतवान्। भवान् गृहप्रवेशोत्सवार्थं निमन्त्रयितुं स्वमित्रं महेशं प्रति पत्रमेकं प्रदत्तसङ्केतानां सहायतया संस्कृतभाषया लिखतु। **अथवा**	5
आ	भवती सुनृता गोहाटीनगरे निवसति। भवत्याः क्षेत्रे उद्यानस्य समीपवर्ति-क्षेत्रेषु केचन असामाजिकाः जनाः तिष्ठन्ति। ते आदिनं मद्यपानं कुर्वन्तः सामान्यजनान् पीडयन्ति। ते मादकद्रव्याणां प्रयोगं विक्रयणं च कुर्वन्ति। तन्निवारणाय स्वस्य क्षेत्रस्य आरक्षकाधिकारिणं प्रति प्रदत्तसङ्केतानां सहायतया संस्कृतभाषया पत्रमेकं लिखत। छात्राः पूर्णं पत्रं लेखिष्यन्ति। शुद्धपत्राय पूर्णाङ्काः प्रदेयाः। व्याकरणसम्बद्ध-दोषेभ्यः आंशिकरूपेणैव अङ्काः कर्तनीयाः न तु पूर्णाः।	
3. अ	प्रदत्ततथ्यानां सहायतया अधोलिखितं विषयम् अधिकृत्य विंशतितः पञ्चविंशतिशब्दात्मकम् अनुच्छेदमेकं संस्कृतेन लिखत – **विषयः - जलमेव जीवनम्** जीवने जलस्य महत्त्वम् जनस्य स्रोतांसि जलस्य विवेकपूर्णः प्रयोगः जलप्रदूषणं निवारयितुम् उपायाः उपसंहारः (विषयम् आधृत्य छात्राः सरलम् अनुच्छेदं लेखिष्यन्ति। विषयसम्बद्धतायै 2½ अङ्काः भाषिकशुद्धतायै च 2½ अङ्काः दातव्याः।) **अथवा**	5
आ	हिन्दीभाषया आङ्ग्लभाषया वा लिखितानां वाक्यानां संस्कृतेन अनुवादं कुरुत।	

	1. रामायणं महाभारतं च भारतीयसाहित्यस्य मूलस्रोतसी स्तः। 2. भारतस्य पुण्यभूमौ एव वेदानाम् आविर्भावः अभवत्। 3. वयं नदीः रक्षेम।/अस्माभिः नद्यः रक्षणीयाः। 4. यूयं विद्यालयं कदा गमिष्यथ? 5. सर्वे सुखिनः निरामयाः च भवन्तु। (अनुवादे छात्राः पर्यायपदानामपि प्रयोगं कर्तुं शक्नुवन्ति। भिन्नप्रकारेणापि शुद्धवाक्येभ्यः पूर्णाः अङ्काः प्रदेयाः।)	
	खण्डः - 'ग' **अनुप्रयुक्तव्याकरणम् 15 अङ्काः**	
4. अ	**अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां सन्धिं सन्धिच्छेदं वा कृत्वा लिखत।** (क) अद्य कक्षायां **कः + अपि** विशिष्टः कार्यक्रमः? (ख) **वयं सर्वे** योगस्य उपयोगितायाः विषये सम्यग्रूपेण ज्ञातुम् उत्सुकाः स्मः। (ग) जनस्य साकेतनिवासिनस्तौ **द्वौ + अपि** अभूतामभिनन्द्यसत्त्वौ। **अथवा**	3×1=3
आ	**अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां सन्धिं सन्धिच्छेदं वा कृत्वा लिखत।** (क) **प्रायस्तव** आगमनसमये अहं न स्थास्यामि। (ख) कार्यं समाप्य स्वगृहं **प्रत्यागमनं + च** तस्य वैशिष्ट्यमासीत्। (ग) शिष्टानध्याय **इत्यस्खलितं** खेलतां बटूनां कोलाहलः।	
5.	**रेखाङ्कितपदानां प्रकृतिप्रत्ययौ संयोज्य विभज्य वा उचितम् उत्तरं चित्वा लिखत।** (क) (ii) कृ + शानच् (ख) (iii) प्राप्तम् (ग) (i) विशिष्ट + टाप्	3×1=3
6.	**मञ्जूषायां प्रदत्तैः समुचितैः अव्ययपदैः रिक्तस्थानानि पूरयित्वा वाक्यानि लिखत।** (क) अश्वोऽश्व' इति नाम पशुसमाम्नाये सांग्रामिके **च** पठ्यते। (ख) भवादृशा **एव** भवन्ति भाजनान्युपदेशानाम्। (ग) एवं सकलगुणनिवासः स विक्रमो राजा **एकदा** स्वमनस्यचिन्तयत्।	3×1=3
7. अ	**कोष्ठके प्रदत्तशब्देषु समुचितां विभक्तिं प्रयुज्य वाक्येषु रिक्तस्थानानि पूरयत।** (क) **उपार्जितानां** वित्तानां त्याग एव हि रक्षणम्। (ख) ते **हितवादिने** / **हितवादिभ्यः** कुप्यन्ति।	3×1=3

	(ग) अहं तस्मै **राज्ञे** व्ययार्थं रत्नचतुष्टयं दास्यामि। **अथवा**	
आ	कोष्ठके प्रदत्तशब्देषु समुचितां विभक्तिं प्रयुज्य वाक्येषु रिक्तस्थानानि पूरयत। (क) अलं **चिन्तया**, अहम् एकैकं कृत्वा बोधयामि। (ख) श्रीनायारः **केरलं** प्रति गमनाय इच्छां न प्रकटितवान्। (ग) दृढसङ्कल्पोऽयं सादी (अश्वारोही) न **स्वकार्यात् / स्वकार्येभ्यः** विरमति।	
8.	अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानां समुचितं विग्रहं समस्तपदं वा चित्वा लिखत। (क) (i) न क्षत्रिया (ख) (iv) कर्मकौशलम् (ग) (iii) प्रीतं हृदयं यस्य सः	3×1=3
	खण्डः - (घ) (i) **पठितावबोधनम्** 25 **अङ्काः**	
9.	अधोलिखितं गद्यांशं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत – I. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) पत्रम् (ii) पर्वतश्रेणीरुपर्युपरि (iii) शिववीरस्य II. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) सैनिकस्य ललाट–कपोलौ दूरागमनायासवशेन सूक्ष्म–मौक्तिक–पटलेनेव स्वेदबिन्दु–व्रजेन आच्छादितौ आस्ताम्। (ii) सायङ्कालीनः अन्धकारः द्विगुणितो मेघमालाभिः। (iii) सैनिकस्य कपोलपाली कुञ्चित-कुञ्चितैः कचकलापैः कमनीये स्तः। III. (अ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) युवा (ii) हयेन **अथवा** (आ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) झञ्झावातः (ii) युवा	5 2×½=1 2×1=2 2×1=2
10.	अधोलिखितं पद्यद्वयं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत -	5

	I. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) नृपः (ii) इन्दुः (iii) गगने II. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) रघु–कौत्सौ साकेतनिवासिनः जनस्य अभिनन्दनीयौ अभवताम्। (ii) नृपः कौत्साय अर्थिकामादधिकं धनम् अयच्छत्। (iii) कलापिनः मित्रं पयोदः अस्ति। III. (अ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) अभूताम् (ii) अर्थिकामादधिकप्रदः **अथवा** (आ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) गगने (ii) मित्रम्	2×½=1 2×1=2 2×1=2
11.	अधोलिखितं नाट्यांशं पठित्वा तदाधारितान् प्रश्नान् संस्कृतेन उत्तरत – I. एकपदेन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) अतिजवेन (ii) वत्सस्य (iii) अश्वः II. पूर्णवाक्येन उत्तरत - (केवलं प्रश्नद्वयम्) (i) कौशल्या-अरुन्धती-जनकादयः अरण्यगर्भरूपालापैः तोषिताः। (ii) अश्वस्य प्रत्येकं शतसङ्ख्याः कवचिनो दण्डिनो निषङ्गिणश्च रक्षितारः आसन्। (iii) 'अश्वमेध' इति नाम विश्वविजयिनां क्षत्रियाणामूर्जस्वलः सर्वक्षत्रपरिभावी महान् उत्कर्षनिकषः। III. (अ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) अश्वः (ii) आश्वमेधिकः / अयम् **अथवा** (आ) निर्देशानुसारम् उत्तरत - (i) मूर्खाः (ii) चपलः	5 2×½=1 2×1=2 2×1=2

12.	अधोलिखितवाक्येषु रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत – (क) ईशावास्यमिदं सर्वं यत्किञ्च **कस्यां / कुत्र** जगत्? (ख) समाप्तविद्येन **कस्मै** मया महर्षि-र्विज्ञापितोऽभूद? (ग) भगवतः सुगृहीतनामधेयस्य **कस्य** शिष्योऽहम्? (घ) **केन** एव हि संसिद्धिमास्थिता जनकादयः?	4×1=4
13.	अधोलिखितस्य श्लोकस्य अन्वयं लिखत। **अन्वयः** - लक्ष्मीः स्वयम् उत्साहसम्पन्नम् अदीर्घसूत्रम् क्रियाविधिज्ञम् शूरम् कृतज्ञम् दृढनिश्चयम् व्यसनेषु च असक्तम् वासहेतोः वाञ्छति।	3
14. अ	अधोलिखितस्य श्लोकस्य भावार्थं संस्कृतभाषया लिखत। छात्राः श्लोकस्य भावार्थं संस्कृतेन स्वयं लेखिष्यन्ति। समुचितभावार्थाय पूर्णाः अङ्काः प्रदेयाः। व्याकरणिकाशुद्धीनां कृते आंशिकरूपेण अङ्काः कर्तनीयाः। **अथवा**	3
आ	'शुकनासोपदेशः' इति पाठम् आधृत्य "युवावस्थायाः केषां दोषाणां विषये शुकनासः चन्द्रपीडम् उपदिष्टवान्?" इति सङ्क्षेपेण संस्कृतभाषया लिखत। 'शुकनासोपदेशः' इति पाठम् आधृत्य मन्त्रिणा शुकनासेन प्रदत्तोपदेशस्य सारं छात्राः सङ्क्षेपेण संस्कृतभाषया लेखिष्यन्ति। समुचिततथ्यानां कृते पूर्णाः अङ्काः प्रदेयाः। व्याकरणिकाशुद्धीनां कृते आंशिकरूपेण अङ्काः कर्तनीयाः।	
	खण्डः - (घ) (ii) **संस्कृत–साहित्येतिहासस्य सामान्यः परिचयः 10 अङ्काः**	
15.	अधोलिखितप्रश्नानाम् उत्तराणि विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत। (क) (ii) अष्टादश (ख) (i) भारवेः (ग) (iv) माघः	3×1=3
16.	प्रश्नानाम् उत्तराणि विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत। (क) (i) विक्रमादित्यस्य (ख) (ii) हम्मीर-महाकाव्यम् (ग) (iii) गद्यपद्यमयम्	3×1=3

17.	प्रदत्तविकल्पेभ्यः समुचितम् उत्तरं चित्वा लिखत। (क) (iii) वेणीसंहारम् (ख) (ii) नाट्यशास्त्रम् (ग) (iii) अश्वघोषः (घ) (i) भवभूतिः	4×1=4
	खण्डः -'ङ' **छन्दोऽलङ्कारपरिचयः - 10 अङ्काः**	
18.	(अ) अधोलिखितप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत। (क) तस्मादसक्तः सततं कार्यं कर्म समाचर । (ख) ननमयययुतेयं मालिनी भोगिलोकैः। (ग) ऽ।ऽ (आ) अधोलिखितश्लोकपङ्क्तिषु प्रयुक्तं छन्दः परिचीय तस्य नाम लिखत। (क) शिखरिणी (ख) उपजातिः	3×1=3 2×1=2
19.	(अ) अधोलिखितप्रश्नानाम् उत्तराणि लिखत। (क) साधर्म्यमुपमा भेदे। (ख) श्लेषालङ्कारस्य (ग) भवेत् <u>**सम्भावनोत्प्रेक्षा**</u> प्रकृतस्य परात्मना। (आ) अधोलिखितासु श्लोकपङ्क्तिषु प्रयुक्तालङ्कारस्य नाम लिखत। (क) यमकः (ख) उपमा	3×1=3 2×1=2

****